

*До разової спеціалізованої вченої ради PhD 10970
Тернопільського національного педагогічного
університету імені Володимира Гнатюка
(46027, м. Тернопіль, вул. Максима Кривоноса, 2)*

ВІДГУК

**офіційного опонента доктора педагогічних наук, професора,
професора кафедри соціальної педагогіки та соціальної роботи
Уманського державного педагогічного університету імені Павла
Тичини, Кравченко Оксани Олексіївни на дисертаційну роботу
Василак Ольги Степанівни на тему
«Підготовка вчителів історії до навчання учнів з порушеннями
інтелектуального розвитку в умовах інклюзивної освіти», на
здобуття наукового ступеня доктора філософії за спеціальності
011 - Освітні, педагогічні науки**

1. Актуальність дисертаційної роботи. Одним із ключових пріоритетів сучасної освітньої політики України є забезпечення рівних прав і можливостей у сфері освіти без будь-якої дискримінації. Особливого значення набуває створення інклюзивного, безпечного й сприятливого для розвитку освітнього середовища, яке забезпечує формування життєвих компетентностей, розвиток здібностей та реалізацію потенціалу кожної особистості незалежно від стану здоров'я чи психофізичних особливостей.

Дисертаційне дослідження Василик О.С. тематично й змістовно спрямоване на розв'язання саме цих стратегічних завдань, що узгоджується з положеннями Національної стратегії розвитку інклюзивного навчання на період до 2029 року. У роботі враховано необхідність створення єдиної системи та дієвого механізму державної політики, орієнтованої на здобуття якісної освіти кожною особою відповідно до її індивідуальних потреб, у тому числі здобувачами з особливими освітніми потребами різного віку, соціального та майнового статусу.

Важливим аспектом формування інклюзивного освітнього середовища є професійна підготовка педагогів до роботи з дітьми з інвалідністю за різними нозологіями. Саме тому наукова праця Ольги Степанівни присвячена надзвичайно актуальній проблемі – підготовці вчителів історії до навчання учнів з порушеннями інтелектуального розвитку в закладах загальної середньої освіти з інклюзивною формою навчання.

2. Ступінь обґрунтованості наукових положень, рекомендацій та висновків, сформульованих у дисертації.

Аналіз тексту дисертації Ольги Степанівни Василак, змісту публікацій дисертантки дають змогу стверджувати, що нею ретельно і сумлінно опрацьовано кількість літератури (284 позицій, з яких 16 – іноземною мовою), у результаті чого сформульовано власне бачення досліджуваної проблеми.

Зауважимо, що дисертаційна робота характеризується змістовністю та обґрунтованістю викладених позицій, демонструє культуру наукового мислення, уміння за допомогою застосування комплексу загальнонаукових та спеціальних методів синтезувати емпіричний та теоретичний рівні наукового дослідження, порушувати і розв'язувати наукові проблеми, аргументовано й переконливо викладати матеріал.

Цілком переконливими є вдало використані О.С. Василюк методи дослідження, що підкреслюють ґрунтовну теоретичну основу, зокрема, теоретичні: аналіз наукової літератури, теоретичний аналіз і синтез основних положень дослідження за допомогою методу моделювання – для розробки експериментальної програми підготовки учителів історії до навчання учнів з порушеннями інтелектуального розвитку у закладах загальної середньої освіти з інклюзивним навчанням.; емпіричні – анкетування, тестування – для вивчення стану сформованості знань, вмінь, навичок, мотивації, психологічної та особистісної готовності студентів спеціальності «Середня освіта. Історії» та учителів історії закладів загальної середньої освіти до роботи з учнями з порушеннями інтелектуального розвитку; визначення рівня успішності та стану сформованості навчальної діяльності учнів з порушеннями інтелектуального розвитку на уроках історії; експериментальні – констатувальний, формувальний експерименти – для організації експериментального дослідження; методи математичної статистики – для кількісного та якісного аналізу результатів проведеного дослідження, встановлення наукової достовірності отриманих результатів дослідження. Використання комплексу методів дозволило дисертантці репрезентувати самостійне, завершене й оригінальне дослідження.

3. Повнота викладу основних положень дисертації в опублікованих працях.

Дисертаційна робота О. С. Василак мстить нові, раніше не захищені наукові положення, а сформульовані у висновках дисертації результати в сукупності розв'язують актуальні наукові завдання.

Відзначимо, що апробація дослідження здійснена на численних науково-практичних конференціях і семінарах, відображена в достатній кількості наукових публікацій (загальна кількість – 12). На основі аналізу змісту цих публікацій можна констатувати, що наукові положення, висновки та рекомендації, отримані в результаті проведеної роботи, у друкованих працях викладено достатньо повно.

4. Оцінка змісту дисертації, її завершеності та відповідності встановленим вимогам. Дисертація Василяк О.С. складається зі вступу, двох розділів, висновків до них, висновків до роботи, списку використаних джерел, додатків. Дослідження системно організоване: чітко окреслено його об'єкт, предмет і мету, сформульовано завдання, забезпечено відповідність завдань та висновків, які логічно випливають зі змісту основного тексту дисертації.

У першому розділі *«Теоретичні засади дослідження проблеми підготовки учителів історії до навчання учнів з порушеннями інтелектуального розвитку у закладах освіти»* аспіранткою зацентровано увагу на потребі формування кадрового потенціалу у сфері інклюзивного навчання, удосконалення фахової підготовки та перепідготовки педагогічних працівників.

У дисертації здійснено ґрунтовний аналіз міжнародних і вітчизняних нормативно-правових документів, що регламентують організацію інклюзивного навчання. Авторка не лише систематизувала основні положення законодавчих і підзаконних актів, а й показала їх значення для формування сучасної освітньої політики України. У роботі акцентовано увагу на ролі всіх суб'єктів освітнього процесу – учителів, адміністрації закладів освіти, батьків, асистентів учителя, фахівців психолого-педагогічного супроводу – як безпосередніх бенефіціарів освітньої та соціально-виховної підтримки дітей з особливими освітніми потребами. Такий підхід дозволив авторці комплексно розкрити взаємозв'язок між нормативно-правовою базою та практичними механізмами реалізації інклюзивної освіти в умовах закладів загальної середньої освіти.

Авторка не лише схарактеризувала базові поняття дослідження, а й розробила авторське визначення категорії «готовність учителя історії до роботи з дітьми з інтелектуальними порушеннями», яке поєднує теоретичні засади та практичні аспекти підготовки педагогів. Запропоноване трактування створює підґрунтя для розроблення ефективних методичних підходів і програм професійної підготовки майбутніх учителів історії.

У дисертаційному дослідженні ґрунтовно обґрунтовано систему мотиваційних орієнтирів і кваліфікаційної підготовки майбутніх учителів історії, що забезпечує їхню здатність до надання якісних освітніх послуг у школах з інклюзивною формою навчання. Авторка визначила ефективні шляхи запровадження комплексу педагогічних заходів, спрямованих на розвиток толерантності, формування готовності вчителів до прийняття особливостей дитини та створення умов для реалізації її індивідуальної освітньої траєкторії. У підсумку – виділено основні компоненти готовності вчителя історії до роботи з дітьми з інтелектуальними порушеннями.

Аспіранткою визначено, що відповідно до норм професійного стандарту «Вчитель закладу загальної середньої освіти» важливого значення набуває формування поряд із професійними – інклюзивної компетентності в процесі професійної підготовки майбутніх учителів історії у закладах вищої освіти. Це

дозволяє забезпечити їхню готовність до реалізації індивідуальних освітніх траєкторій учнів та створення сприятливого інклюзивного середовища у закладах загальної середньої освіти.

Як позитивне слід відзначити, що в дисертаційній роботі проведено детальний аналіз освітніх програм спеціальності «Середня освіта. Історія» першого (бакалаврського) рівня вищої освіти. Це дало змогу комплексно оцінити структуру професійної підготовки майбутніх учителів історії до роботи з дітьми з інтелектуальними порушеннями та виявити прогалини й перспективні напрями вдосконалення освітнього процесу. На основі отриманих результатів авторкою розроблено систему критеріїв і показників для оцінювання рівня сформованості інклюзивної компетентності, що дозволяє не лише визначити ефективність підготовки педагогів, а й запропонувати практичні рекомендації щодо удосконалення освітніх програм і методик професійної підготовки.

У другому розділі *«Практичні аспекти підготовки учителів історії до навчання учнів з порушеннями інтелектуального розвитку у закладах освіти в умовах інклюзивного навчання»* здійснено розробку базової структури навчальної програми підготовки майбутніх учителів історії до роботи з дітьми з порушеннями інтелектуального розвитку, яка побудована за трьома взаємопов'язаними блоками, використаними у констатувальному експерименті: когнітивний, операційно-рефлексивний та мотиваційний. Було визначено принципи та засади, на яких базується викладання програми, а також підібрано оптимальні форми й методи навчання, що забезпечують ефективне засвоєння матеріалу. Особлива увага приділена створенню педагогічних умов, які сприяють формуванню доброзичливої атмосфери, стимулюють активність учнів і спрямовують набуті знання на практичне застосування в майбутній професійній діяльності. Програма була апробована у закладах загальної середньої освіти, що підтвердило її ефективність та практичну цінність для підготовки вчителів до інклюзивного навчання.

У дисертаційній роботі здійснено розробку примірної моделі навчальної дисципліни «Навчання дітей з порушеннями інтелектуального розвитку в умовах інклюзивного навчання», орієнтованої на підготовку майбутніх учителів до ефективної роботи з учнями з інтелектуальними порушеннями. Модель передбачає системне формування професійних компетентностей педагогів, що включає знання, уміння та ціннісні орієнтири, необхідні для створення сприятливого інклюзивного освітнього середовища та реалізації індивідуальних освітніх траєкторій учнів.

Результати дослідження свідчать, що розроблена програма підготовки вчителів історії до навчання учнів з інтелектуальними порушеннями, за умови дотримання визначених педагогічних умов, виявилася ефективною. Це підтверджує доцільність її впровадження в систему професійної підготовки

вчителів історії у закладах вищої освіти та свідчить про практичну значущість запропонованого підходу.

5. Практичне значення отриманих результатів.

Практичне значення отриманих результатів полягає в розробці та впровадженні у практику підвищення кваліфікації вчителів історії авторської програми, спрямованої на формування готовності до навчання учнів з порушеннями інтелектуального розвитку у закладах загальної середньої освіти з інклюзивним навчанням. Для оцінювання ефективності підготовки розроблено діагностичний інструментарій, який дозволяє визначати рівні сформованості когнітивного, операційно-рефлексивного та мотиваційного компонентів готовності студентів 4 курсу спеціальності «Середня освіта. Історія» закладів вищої освіти та вчителів історії закладів загальної середньої освіти. До інструментарію входять анкети та тестові завдання для педагогів, а також анкети для батьків, що дозволяє отримати комплексну оцінку результатів та практичну обґрунтованість програми.

Перевагами дисертації О.С. Василяк є логічність усіх її елементів, обґрунтованість наукових положень, репрезентативність представленого наукового матеріалу, зв'язок теоретичного вивчення проблеми із її практичною складовою, критичний аналіз вивченого наукового доробку, компетентно проведена дослідно-експериментальна робота.

6. Зауваження та дискусійні положення щодо змісту дисертації.

Позитивно оцінюючи дисертаційну роботу Ольги Степанівни Василяк, вважаємо за доцільне висловити певні зауваження і побажання, що мають рекомендаційний характер:

1. Авторкою розроблено, теоретично обґрунтовано та експериментально перевірено програму підготовки вчителів історії до навчання учнів з інтелектуальними порушеннями у закладах загальної середньої освіти з інклюзивним навчанням. Програма інтегрує навчальну дисципліну «Навчання дітей з порушеннями інтелектуального розвитку в умовах інклюзивного навчання» та виконання практичних завдань під супервізією, що забезпечує формування необхідних компетентностей педагогів. Зважаючи на отримані результати, доцільним є розробка практико-орієнтованого наставництва та супервізії для педагогічних працівників та інших фахівців освітньої сфери щодо організації навчання учнів з особливими освітніми потребами. Це сприятиме підвищенню якості інклюзивної освіти та забезпечить ефективну реалізацію індивідуальних освітніх траєкторій учнів.

2. Поряд із визначеними професійними та інклюзивними компетентностями вчителів історії доцільним є формування в них здатності до міжсекторальної співпраці закладів освіти з музейними та культурними установами. Використання доступного простору таких закладів дозволяє організовувати

уроки історії для дітей з особливими освітніми потребами у більш інтерактивній та практично орієнтованій формі, що сприяє підвищенню ефективності навчання та розвитку в учнів ключових життєвих і соціальних компетентностей.

3. Аспірантка комплексно та системно визначила педагогічні умови, що забезпечують ефективність реалізації авторської програми підготовки вчителів історії до роботи з учнями з інтелектуальними порушеннями. Водночас доцільним було б розглянути можливість застосування диференційованого підходу при впровадженні цих умов у спеціальних та інклюзивних класах, що дозволило б ще точніше враховувати специфіку освітнього середовища та індивідуальні потреби учнів.

4. Вважаємо значним здобутком дисертантки розроблену нею програму підвищення кваліфікації вчителів історії та суспільствознавчих дисциплін «Навчання дітей з порушеннями інтелектуального розвитку в умовах інклюзивного навчання». Розуміючи важливість професійної підготовки майбутніх учителів історії, рекомендуємо продовжувати роботу над методичним забезпеченням цієї програми. Запропонувати цю програму як обов'язковий або вибірковий освітній компонент для здобувачів першого (бакалаврського) рівня вищої освіти. Це дозволить більш системно формувати інклюзивні компетентності майбутніх педагогів та підвищить ефективність їхньої професійної підготовки в умовах закладу вищої освіти.

Утім, висловлені зауваження та побажання аж ніяк не впливають на загальну позитивну оцінку рецензованої роботи і є швидше приводом для наукової дискусії та науково-методологічної рефлексії.

7. Повнота викладу основних результатів дисертації в наукових виданнях.

Основний зміст і результати дисертаційного дослідження представлено у друкованих працях авторки. Це свідчить про широке оприлюднення здобутків дисертантки. Аналіз наукових публікацій авторки дає підстави припустити, що в них не мають місця порушення академічної доброчесності, оскільки вони перевірені за допомогою автоматизованої системи, що підтверджує відсутність академічного плагіату.

Висновок

Проведений аналіз дослідження **Ольги Степанівни Василяк** «Підготовка вчителів історії до навчання учнів з порушеннями інтелектуального розвитку в умовах інклюзивної освіти», представлена до захисту на здобуття ступеня доктора філософії, відповідає вимогам, визначеним наказом МОН України від 12.01. 2017 р. № 40 «Про затвердження вимог до оформлення дисертації» та затвердженим постановою КМУ від 12.01. 2022 р. № 44 «Порядок присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої

ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії», що дає підстави для присудження Василяк О.С. ступеня доктора філософії зі спеціальності 011 Освітні, педагогічні науки

Офіційний опонент:

доктор педагогічних наук, професор,
професор кафедри соціальної педагогіки
та соціальної роботи
Уманського державного педагогічного
університету імені Павла Тичини

Оксана КРАВЧЕНКО

